

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Studij psihologije

Ema Klara Golubić

Definicija konstrukta psihopatije kod odraslih – problemi i izazovi

Završni rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Silvija Ručević

Osijek, 2019.

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

Studij psihologije

Ema Klara Golubić

Definicija konstrukta psihopatije kod odraslih – problemi i izazovi

Završni rad

Društvene znanosti, psihologija, klinička psihologija

Mentor: izv. prof. dr. sc. Silvija Ručević

Osijek, 2019.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravila te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni. Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasna da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 13.9.2019

Ema Klara Golubić

Ema Klara Golubić, 0122224848

Sadržaj:

1. Uvod.....	1
2. Modeli psihopatije	2
2.1. Cleckleyev model	2
2.2. Hareov model	3
2.3. Psihodinamska teorija primarne i sekundarne psihopatije	6
2.4. Trijarhijski modeli	8
2.4.1. Cooke i Michiev model	8
2.4.2. Patrick, Fowles i Kruegerov model.....	9
2.4.3. Lilienfeld i Andrewsov model	10
2.5. Podjela na uspješne i neuspješne psihopate	11
2.6. Psihopatija prema DSM-u	12
2.7. Biološka objašnjenja psihopatije	13
3. Bazične osobine psihopata	14
3.1. Inteligencija	14
3.2. Anksioznost	15
3.3. Impulzivnost	16
3.4. Antisocijalno ponašanje.....	17
3.5. Odvažnost	17
4. Priroda psihopatije	18
Zaključak	18
Literatura	20

Sažetak:

Psihopatija je psihološki konstrukt koji se istražuje više od dva stoljeća, ipak konsenzus oko samog pojma i prirode psihopatije, ali i njenih bazičnih osobina i dalje ne postoji. Teoretičari su predložili nekoliko različitih modela koji su do određene mjere povezani, ali su previše različiti da bi svi bili prihvaćeni. Prvu konceptualizaciju psihopatije napravio je Cleckley. Iz njegovog opisa Hare konstruirao prvi upitnik za mjeru psihopatije što mu omogućava formiranje dvofaktorskog modela. Međutim, neki teoretičari su se oslanjali na trofaktorsko rješenje od kojih su najpoznatiji Cookeov i Michiev, Patrickov, Fowlesov i Kruegerov te Lilienfeldov i Andrewsev. Nadalje, Karpman dijeli psihopate na primarne i sekundarne, dok neki teoretičari zastupaju podjelu na uspješne i neuspješne. Postoje i određena biološka objašnjenja koja ukazuju na deficite u nekim regijama mozga. Također, Američka psihijatrijska udruga u DSM-u nudi svoj opis psihopatije te ga izjednačava s antisocijalnim poremećajem ličnosti. S obzirom na neriješeno pitanje oko modela psihopatije, postoji i debata oko toga koje su osobine ključne za psihopatiju. Primjerice neki teoretičari smatraju kako su psihopati visoko inteligenta skupina ljudi sa smanjenom razinom anksioznosti, koja iskazuje antisocijalna ponašanja te je generalno odvažna. Ipak, empirijski nalazi su kontradiktorni i ne postoji konsenzus oko ovih osobina. Još jedno važno pitanje je i priroda psihopatije. Istraživači sve više potvrđuju kako je ona dimenzionalan konstrukt, no to nije u potpunosti prihvaćeno. Možda bi bilo dobro osmisliti novi model koji bi obuhvatio sve navedene te ih uklopio u cjelinu.

Ključne riječi: psihopatija, modeli, bazične osobine, priroda konstrukta

1. Uvod

Psihopatija je psihološki konstrukt o kojem se raspravlja još od 1806. godine kada ju je Pinel opisao kao maniju bez delirija (Skeem, Polaschek, Patrick i Lilienfeld, 2011). Najveći utjecaj na modernu konceptualizaciju i operacionalizaciju imao je Cleckley (1988) koji je prvi detaljno opazio psihopate i iznio kriterije za dijagnozu. Potom je prema njegovom opisu, Hare (1996) konstruirao prvi instrument za procjenu psihopatije te time ostavio veliki utjecaj na istraživanje i definiranje ovog konstrukta. Faktorska analiza na dobivenim rezultatima ukazuje na dvofaktorski model koji je najčešće korišten model za objašnjavanje psihopatije (Hare i Neumann, 2008). On se može prikazati i kao četirifaktorski model koji se sastoji od interpersonalnog, afektivnog, antisocijalnog faktora te faktora životnog stila (Hare i Neumann, 2008). Nadalje, Karpman, Cleckleyev suvremenik, nudi svoj model psihopatije – psihodinamski model kojim je podijelio psihopate na primarne i sekundarne (Karpman, 1948; prema Sokić, 2017). Njegova podjela postoji i istražuje se i dan danas. Kako nisu svi teoretičari bili zadovoljni ovim modelima nastaju i trijarhijski modeli. Cooke i Michie preoblikovali su Hareov model podijelivši prvi faktor na još dva faktora, odnosno na interpersonalnu komponentu i emocionalne deficite (Cooke i Michie, 2001). Nadalje, Patrick, Fowles i Krueger (2009) predlažu potpuno drukčiji model koji se sastoji od dezinhibicije, smjelosti i zlobe. Lilienfeld i Andrews (1996; prema Yildirim i Derksen, 2015) također predlažu model s tri faktora, a faktori su odvažnost, impulzivna antisocijalnost i neosjetljivost. Još jedna od podjela psihopatije je podjela na uspješne i neuspješne psihopate (Hall i Benning, 2006; prema Sokić i Lukač, 2018). Psihopatija kao poremećaj ličnosti postoji i u petom izdanju Dijagnostičkog i statističkog priručnika za mentalne poremećaje (DSM-5; APA, 2013), ali se kosi sa svim ostalim modelima i konceptualizacijama psihopatije. Osim ovih modela postoji i biološko objašnjenje nastanka psihopatije.

Iako pojam psihopatije postoji već desetljećima i dalje ne postoji jedna, sveobuhvatna i općeprihvaćena definicija. Nepostojanje konsenzusa oko definicije samog konstrukta i načina mjerenja dovodi do velikih problema prilikom istraživanja zbog nemogućnosti uspoređivanja dobivenih rezultata..

Cilj ovog rada je pružiti pregled različitih definicija i modela psihopatije. Najprije će biti predstavljeni modeli psihopatije koje su predložili različiti teoretičari, te biološka objašnjenja psihopatije. Nakon toga će biti objašnjene osobine oko kojih postoje nedoumice jesu li nužne za definiciju psihopatije. U konačnici će biti predstavljen problem koji postoji oko definiranja prirode konstrukta psihopatije.

2. Modeli psihopatije

2.1. Cleckleyev model

Jedan od najutjecajnijih ljudi u području psihopatije je Hervey Cleckley koji je godinama proučavao hospitalizirane psihopate (Cleckley, 1988). Započeo je s odraslim muškarcima, a kasnije je proširio svoje zanimanje i na ostale skupine ljudi. Rezultat njegovih opažanja je kriterij za dijagnozu psihopatije koji je značajno utjecao na sam konstrukt. Svoja opažanja zapisao je u knjizi pod nazivom Maska zdravlja čije je prvo izdanje izašlo 1941. godine. U knjizi je detaljno opisao svoja opažanja te svaki od kriterija, a dorađivao ih je u svakom sljedećem, od ukupno pet, izdanja knjige.

Kriteriji koje navodi jesu:

1. *Površan šarm i iznadprosječna inteligencija*
2. *Odsutnost anksioznosti*
3. *Odsutnost sumanutih misli i drugih znakova iracionalnog mišljenja*
4. *Nepouzdanost, neiskrenost*
5. *Nedostatak grižnje savjesti*
6. *Antisocijalno ponašanje bez jasnih motiva*
7. *Slabo prosuđivanje i nesposobnost učenja na temelju iskustva*
8. *Patološka egocentričnost i nesposobnost za ljubav*
9. *Emocionalno siromaštvo, nesposobnost uviđanja*
10. *Površnost u interpersonalnim odnosima*
11. *Sklonost neobičnom i nepoželjnom ponašanju pod utjecajem alkohola*
12. *Rijetkost suicida*
13. *Bezličan, beznačajan i slabo integriran seksualni život*
14. *Nesposobnost planiranja života.*
15. *Pomanjkanje uvida u učinke vlastitog ponašanja na druge*
16. *Nemogućnost planiranja unaprijed (Cleckley, 1988).*

Cleckley nije smatrao da su psihopati prvenstveno loši, već da je šteta koju uzrokuju slučajna, odnosno da je to nusprodukt njihove površnosti i slabosti (Skeem i sur., 2011).

Kritike na Cleckleyev model su da nije napravio istinsko istraživanje koje bi ponudilo empirijske dokaze za kriterije koje je smatrao ključnima za psihopatiju. Smatra se kako je Cleckley jednostavno nabrojao osobine koje je smatrao da su najvažnije, s obzirom na svoje iskustvo s ljudima, a ne na temelju dokaza. Za neke osobine nije utvrđeno da su točne, poput rijetkosti suicida

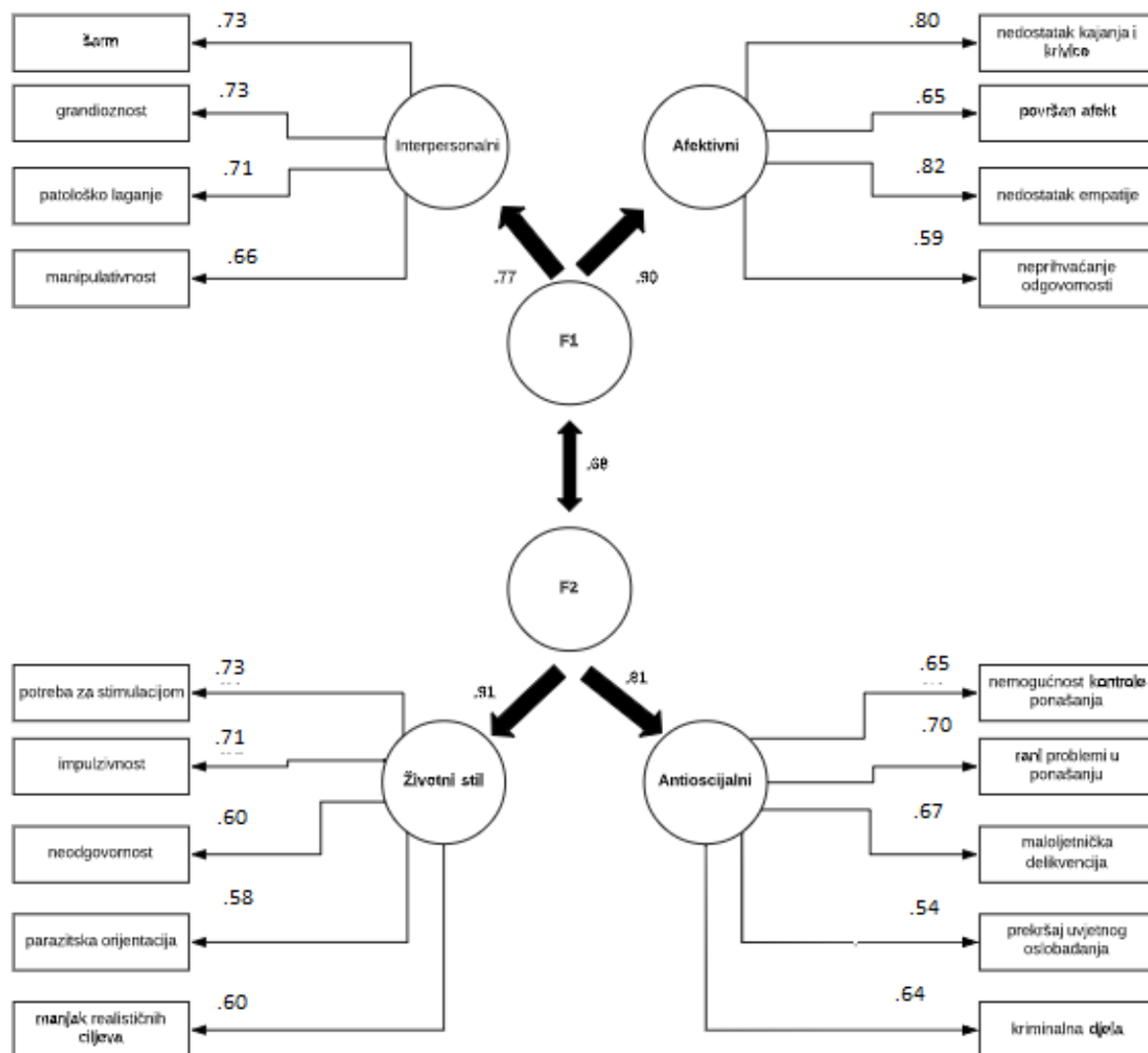
(Hare i Neumann, 2008). Usprkos tome njegov je rad iznimno važan za definiranje konstrukta psihopatije jer je poslužio kao temelj moderne konceptualizacije i mjera psihopatije (Patrick i sur., 2009).

2.2. Hareov model

Hare (1996) je nastavio Cleckleyev rad, te je radio na empirijskoj provjeri kriterija koje je on predložio. Analiza podataka ukazala je na određene promjene te su neki od kriterija, kao što su hostilnost i agresivnost, dodani, a neki izbačeni, poput odsutnost anksioznosti, odsutnost sumanutih misli i drugih znakova iracionalnog mišljenja, te rijetkost suicida (Hare i Neumann, 2008). Problem u samom definiranju psihopatije doveo je i do različitih načina u ispitivanju psihopatije. Zbog tih drukčijih načina nije se moglo doći do konkretnih i sveobuhvatnih objašnjenja te je zbog toga Hare 1980. osmislio listu za mjerenje psihopatije na temelju Cleckleyevih kriterija, ona se naziva Lista obilježavanja za psihopatiju (*Psychopathy Checklist-PCL*), revidirana je 1985. godine (*PCL-R*), a formalno objavljena 1991. (Hare, 1996). *PCL-R* kasnije postaje najčešće korištenim instrumentom za ispitivanje psihopatije u kliničkim uzorcima, a neki ga smatraju zlatnim standardom za procjenu ovog konstrukta (Neuman, Hare i Newman, 2007). *PCL-R* je semistrukturirani intervju koji se sastoji od 20 pitanja i skale za ocjenjivanje na kojem kliničar u intervalu od 0 do 2 dodjeljuje bodovi koji označavaju koliko je određeno ponašanje prisutno kod osobe. Uz intervju prikupljaju se i detaljne informacije o osobi. Rezultat na upitniku varira od 0 do 40, a najčešće se rezultat iznad 30 smatra indikatorom psihopatije (Hare, 1996).

Kada su dobiveni rezultati na upitniku provedeni kroz faktorsku analizu dobivena su dva značajna faktora od kojih se svaki sastoji od dvije facete. Prvi faktor čine interpersonalna i afektivna faceta, dok drugi faktor čine životni stil i antisocijalna faceta. Interpersonalna faceta okarakterizirana je šarmom, grandioznošću, patološkim laganjem i manipulativnošću. Afektivna faceta predstavlja nedostatak kajanja i krivice, površan afekt, nedostatak empatije i neprihvatanje odgovornosti. Životni stil obilježava potreba za stimulacijom, parazitski životni stil, nedostatak realnih životnih ciljeva, impulzivnost i odgovornost. Posljednja, antisocijalna faceta, opisana je nemogućnošću kontrole ponašanja, ranim problemima u ponašanju, maloljetničkom delinkvencijom, prekršajima uvjetnog oslobođanja i raznovrsnih kriminalnih djela. U Listi se nalaze i dvije čestice koje ne pripadaju niti jednom od faktora, ali pridonose ukupnom rezultatu na *PCL-R-u*, a to su bludno seksualno ponašanje i učestale kratke romantične veze (Hare i Neumann, 2008). Prikaz dvofaktorskog modela i korelacije unutar njega nalazi se na Slici 1.

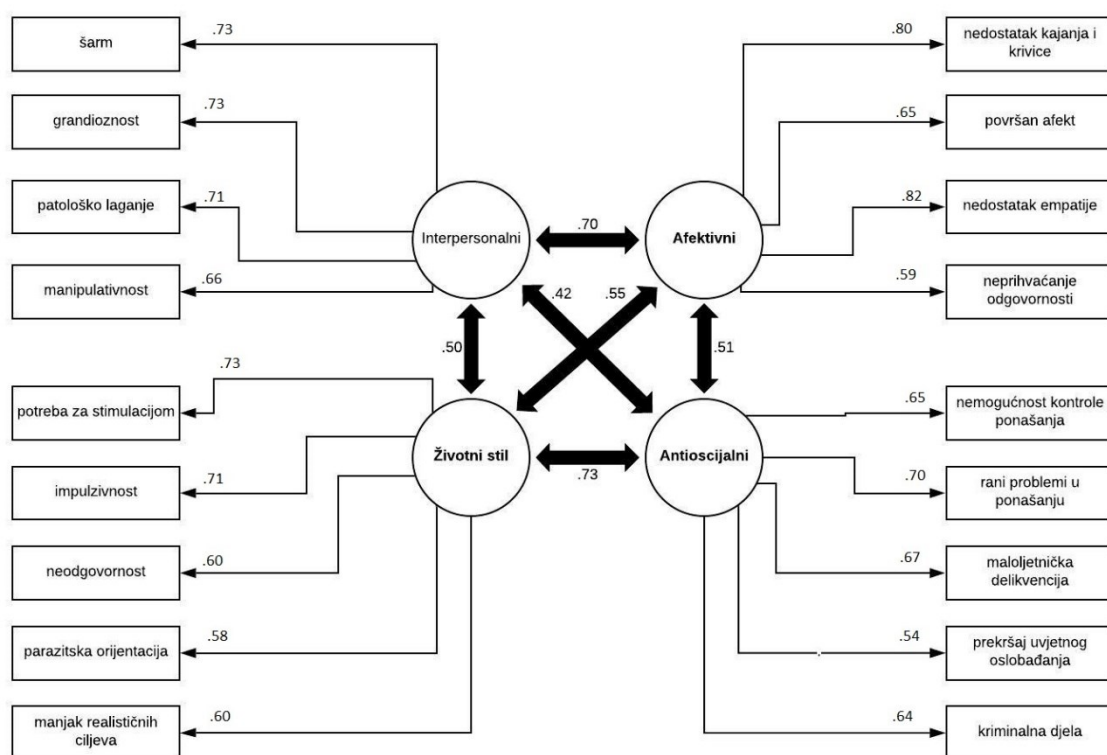

Slika 1 Dvofaktorski model psihopatije (Hare i Neumann, 2008)

Mnoga su istraživanja potvrdila dvofaktorski model psihopatije na različitim uzorcima. Cooke i Michie (2001) su ga potvrdili na škotskom uzorku zatvorenika. Konfirmatornom faktorskom analizom Neumann, Vitacco, Hare i Wupperman (2005) na forenzičkom uzorku te uzorku iz opće populacije potvrđuju faktore dobivene PCL-R-om. Vitacco, Rogers, Neumann, Harrison i Vincent (2005) su odbacili dvofaktorski model.

Model se može prikazati i kao četirifaktorski model tako da se facete promatraju kao faktori, što se pokazalo boljim faktorkim rješenjem (Neumann i sur. 2005). Prikaz četirifaktorskog modela nalazi se na Slici 2. Model je potvrđen na uzorku zatvorenika (Numann i sur., 2005, Neumann i sur., 2007; Vitacco i sur., 2005), ali i na uzorku iz opće populacije (Hare i Neumann,

2006; prema Neumann i sur., 2007). Potvrđen je i na čileanskom uzorku zatvorenika (León-Mayer, Folino, Neumann i Hare, 2015).

Slika 2 Četirifaktorski model psihopatije (Hare i Neumann, 2008)

Hare (1996) smatra da se psihopat može opisati kao predator koji koristi šarm, manipulaciju, prijetnje i nasilje kako bi kontrolirao druge i zadovoljio vlastite potrebe. Smatra da imaju razvijene komunikacijske vještine i kreativnost, ali loš stil rukovođenja, nesposobnost za timski rad i da postižu slabe rezultate na mjerama postignuća (Babiak, Neuman i Hare, 2010). Hare naglašava da i „normalne“ osobe iskazuju psihopatske crte, a hoće li osoba biti proglašena psihopatom ili ne ovisi o tome koliko je izražena svaka od tih crta. Ukazuje i na korporativne psihopate, osobe koje imaju psihopatske tendencije, ali iskazuju ih u poslovnom svijetu na prihvatljiviji način, njih se još naziva i uspješnim psihopatima (Babiak i sur., 2010), a bit će opisani kasnije.

No, ni Hareov model nije prošao bez kritika. Cooke i Michie (2001) među prvima navode kako Hareova faktorska analiza nije dovoljno dobro napravljena te da PCL-R upitnik nije toliko dobro konstruiran kako ga se predstavlja. Navode i da se dvofaktorski model ne može uklopiti u svim istraživanjima te da nisu svi uspjeli ponoviti tu analizu. Osim toga, prigovori ovom modelu su što je nastao na uzorku kriminalaca te se zbog toga ne može generalizirati na opću populaciju

(Patrick i sur., 2009). Problem koji sam Hare navodi je to što se PCL-R izjednačava s konstruktom psihopatije te da to predstavlja problem jer mjera konstrukta ne smije biti shvaćena kao opis istog konstrukta (Hare i Neumann, 2008). Zamjera mu se i što inzistira na jednodimenzionalnosti tj. predstavlja ga se kao kategorijski konstrukt, dok brojni empirijski nalazi ukazuju na dimenzionalnu prirodu psihopatije, odnosno da se psihopatija treba shvaćati na kontinuumu, da osoba može imati više i manje iznažene psihopatske osobine (Skeem, Polaschek, Patrick i Lilienfeld, 2011). Martens (2008) smatra kako je veliki problem što je Hareov model prihvaćen iako se mnogi teoretičari s njim ne slažu. Navodi da je njegovo korištenje čak i opasno jer se koristi u forenzici te može biti od velike važnosti za odluku na sudu. Freedman (2001) navodi i da rezultati na PCL-R-u mogu biti lažno pozitivni, što naglašava problem njegova korištenja kako bi se donijela odluka o nečijem životu. Osim toga, smatra da PCL-R nije pouzdana mjera za predviđanje buduće opasnosti, što je veliki nedostatak. Martens (2008) čak smatra da je korištenje Hareovog upitnika izravno nepoštovanje etičkih pravila psihološke i psihijatrijske organizacije.

2.3. Psihodinamska teorija primarne i sekundarne psihopatije

Benjamin Karpman, Cleckleyev suvremenik, razvio je psihodinamsku teoriju psihopatije kojom je podijelio psihopate na primarne i sekundarne (Sokić, 2017). Njegova teorija je da se primarni psihopati rađaju s emocionalnim deficitima, a sekundarni psihopati razvijaju poremećaj zbog nepovoljnih okolinskih uvjeta poput roditeljskog odbacivanja i zlostavljanja. Karpman ističe kako su laganje, varanje, bezosjećajnost i površnost zajedničke primarnoj i sekundarnoj psihopatiji (Karpman, 1948; prema Sokić, 2017). Ono što ih razlikuje je prisutnost anksioznosti. Time primarni psihopati iskazuju antisocijalna ponašanja zbog egocentričnih, prijetvornih, hladnokrvnih osobina, nasuprot sekundarnih psihopata koji ista ponašanja manifestiraju zbog emocionalnih poremećaja i neuroze, oni iskazuju i anksioznost (Karpman, 1948; prema Derefinko, 2015). Navodi agresiju, impulzivnost i kriminalno ponašanje, praćene povremenom krivnjom, empatijom i željom za prihvaćanjem, kao dodatne razlike koje obilježavaju sekundarne psihopate (Karpman, 1941; prema Sokić, 2017). Iz Karpmanove teorije proizašlo je i nekoliko suvremenih teorija psihopatije, odnosno Lykkenova, Blackburnova i teorija Mealeyve.

Lykken (1995; prema Farrington, 2005), za razliku od Karpmana, navodi da je psihopatija u oba svoja oblika biološki uvjetovana, odnosno kako su djeca koja imaju težak temperament rizična za razvoj antisocijalnog ponašanja, bez obzira na okolinu u kojoj žive, dok djeca koja nemaju takav temperament razvijaju antisocijalna ponašanja samo ako su imala stresno djetinjstvo. Lykken smatra da postoji razlika u podlozi primarne i sekundarne psihopatije. U podlozi primarne je neustrašivost što dovodi do oslabljenog straha od kažnjavanja. U podlozi sekundarne psihopatije

je oštećena osjetljivost na nagradu što dovodi do oslabljenog učenja pasivnog izbjegavanja. (Lykken, 1995; prema Sokić 2017). Primarni psihopati iskazuju manje anksioznosti, izraženu instrumentalnu agresiju te bihevioralni inhibicijski sustav (BIS), odnosno povećanu pobuđenost organizma što dovodi do usmjeravanja pažnje na važne podražaje u okolini kako bi se izbjegli neugodni i nepoželjni ishodi, tj. kazne (Križanić, Greblo i Knezović, 2015). Sekundarni psihopati iskazuju više anksioznosti, izraženu reaktivnu agresiju i bihevioralni aktivacijski sustav (BAS), odnosno ponašanje im je usmjereno prema izvorima nagrade ili izostanku kazne (Križanić, Greblo i Knezović, 2015). Lykken (1995; prema Skeem i sur., 2011) navodi i kako su neustrašivost, otpornost na stres i socijalna facilitacija esencijalne za psihopatiju. Konačno, Lykken smatra kako smanjene razine strašljivosti interferiraju sa socijalizacijom čime dolazi do razvoja psihopatije (Blair, Blair i Mitchell, 2008).

Blackburn (1998, 2006; prema Sokić, 2017) razvija interpersonalnu teoriju psihopatije. On smatra da primarna i sekundarna psihopatija imaju jednaku podlogu, i to neustrašivi temperament i povišenu osjetljivost na nagrade. Ono što ih razlikuje je to što primarni psihopati iskazuju narcizam i socijalnu dominaciju, dok sekundarni psihopati iskazuju anksioznost i povučenost. Istraživanjem je potvrdio postojanje primarne i sekundarne psihopatije, ali naglasio da postoji mogućnost postojanja još tipova i da je potrebno još istraživanja kako bi se oni otkrili (Blackburn, 2009).

Mealeyeva (1955) kreće iz evolucijske perspektive i objašnjava psihopatiju kao mehanizam za održavanje varanja. Predlaže genotip za socijalno devijantno ponašanje koje čini ljude manje reaktivnima na znakove socijalizacije. Osoba koristi prevarantske strategije te koristi tuđe pogreške i slabosti kao priliku za sebe. Smatra da sekundarni psihopati najčešće imaju lošiju životnu okolinu te da razvijaju strategiju koja uključuje često antisocijalno ponašanje koje omogućava razmnožavanje u situacijama kada se treba izboriti za resurse (Mealey, 1955). To bi značilo da sekundarni psihopati, kao što i većina ostalih teoretičara smatra, nisu rođeni s ovim poremećajem, nego je poremećaj produkt neadekvatne okoline u kojoj oni žive. Mealeyeva naglašava kako je loše ponašanje u njihovom slučaju adaptivno za njih jer im omogućava preživljavanje.

Falkenbach, Poytress i Creevy (2008) proveli su analizu klastera na mjeri psihopatije u općoj populaciji i dobili dva klastera koji odgovaraju Lykkenovom (1955) modelu primarnih i sekundarnih psihopata. Istraživanjem se pokazalo da grupa koja se može nazvati primarnim psihopatima stvarno pokazuje manje anksioznosti, ima izraženi BIS i iskazuje više instrumentalne

agresije. Također grupa sekundarnih psihopata iskazala je više anksioznosti, izraženi BAS i reaktivnu agresiju. Falkenbach, Stern i Creevy (2014) su na uzorku studenata potvrdili grupaciju na primarne i sekundarne psihopate, ali nisu pronašli razliku u aktivaciji BIS-a i BAS-a zbog čega smatraju da ovi sustavi nisu jedini koji čine razliku u agresivnosti koju psihopati iskazuju. Iste rezultate dobili su Drislane i sur. (2014).

2.4. Trijarhijski modeli

Postoji više različitih modela u kojima je psihopatija definirana trima faktorima. Zajednički im je samo broj faktora zbog čega će svi biti detaljnije opisani u nastavku.

2.4.1. Cooke i Michiev model

Cooke i Michie (2001) su nakon faktorske analize čestica PCL-R predložili trijarhijski model psihopatije. Oni su koristili metodu testleta kojom se faktori grupiraju u manje grupe s obzirom na specifičnu varijancu koju dijele, tako su analizom prvog (interpersonalnog) faktora došli su do zaključka da njega definiraju dvije komponente: interpersonalna komponenta i emocionalni deficit. Interpersonalna komponenta definirana je površnim šarmom i grandioznim osjećajem vlastite vrijednosti, dok su abnormalne emocije definirane osobinama poput patološkog laganja i manipulativnošću. Cooke i Michie prvi faktor nazivaju *Arogantni i obmanjivi interpersonalni stil* (eng. *Arrogant and Deceitful Interpersonal Style*). Drugi faktor je afektivni, a naziva se *Oskudno afektivno iskustvo* (eng. *Deficient Affective Experience*). On je također definiran dvama setovima čestica. Prvi set odnosi se na manjak empatije, a drugi na manjak krivnje i neprihvatanje vlastite odgovornosti. Treći faktor je ponašajni faktor, a nazivaju ga *Impulzivni i neodgovorni ponašajni stil* (eng. *Impulsive and Irresponsible Behavioral Style*). Prvi set čestica koji definiraju treći faktor su potreba za stimulacijom, impulzivnosti i neodgovornost, dok je drugi set definiran parazitskim životnim stilom i manjkom dugotrajnih, realističnih ciljeva.

Cooke i Michie smatraju da je antisocijalno ponašanje posljedica afektivno-emocionalnih oštećenja i da ona ne bi trebala biti jedan od kriterija za dijagnosticiranje psihopatije (Cooke i Michie, 2001). Općenito stavljaju puno manji naglasak na kriminalno ponašanje, impliciraju da to nije bazična osobina psihopatije, a veći naglasak stavljaju na ličnost te obuhvaćaju bazične tendencije, a ne karakteristične adaptacije.

I ovaj model ima svoje kritike, tako Hare i Neumann (2008) navode kako ima statističke i konceptualne probleme. Jedan od njih je to što navode kako antisocijalno ponašanje ne treba biti dijelom definicije psihopatije, ali su u svojem modelu ostavili patološko laganje i prevaru, iako su to osobine kojima se iskazuje antisocijalnost (Neumann i sur., 2007). Neumann i sur. (2005)

smatraju da je još veći problem to što su izbacili i dio čestica koje mjere antisocijalno ponašanje jer navode da je dokazano kako je antisocijalno ponašanje važan dio psihopatije, ali i općenito to što su neke od čestica izbacili, a neke ostavili. Kao statistički problem navode da upotreba testleta rezultira statistički neodrživim parametrima (Neumann i sur., 2005). Kritičari tvrde i da pristup koji uključuje ličnost traži previše izvedenih zaključaka što dovodi do slabe povezanosti među različitim procjenama (Moran 1999; prema Patrick i sur., 2009). Vitacco i sur. (2005) navode da mnogi istraživači nisu uspjeli potvrditi ovaj model, no Hall, Benning i Patrick (2004) su utvrdili vanjsku valjanost ovog modela na uzorku zatvorenika. Također, potvrđuju ga Jacson i sur. (2002). i Tubb (2002), također na uzorku zatvorenika.

2.4.2. Patrick, Fowles i Kruegerov model

Drugi model koji dijeli psihopatiju na tri faktora predlažu Patrick, Fowles i Krueger (2009). Ovaj model koristan je za asimilaciju postojećih rezultata istraživanja i razmatranja njihovih implikacija (Patrick i sur., 2009). Psihopatiju definiraju kao patološki sindrom koji uključuje istaknuto devijantno ponašanje u prisustvu karakterističnih emocionalnih i interpersonalnih značajki. Ovaj model omogućuje konceptualizaciju psihopatije u terminima različitih, ali preklapajućih fenotipskih konstrukata: dezinhibicije, smjelosti i zlobe (Skeem i sur., 2011). Ovi konstrukti se mogu mjeriti, razumjeti i konceptualizirati odvojeno, a prema nekima predstavljaju ključ za razumijevanje psihopatije u svim manifestacijama (Patrick, i sur. 2009). Dezinhibicija označava problem s kontrolom impulsa što dovodi do nedostatka planiranja i predviđanja, slabije regulacije afekta i nagona, inzistiranje na neposrednom zadovoljenju i nedostatnu suzdržljivost u ponašanju. Iskazuju emocionalnu disregulaciju, iritabilnost i hostilnost (Skeem, i sur., 2011). Smjelost je sposobnost osobe da ostane smirena i fokusirana u stresnim ili prijetećim situacijama. Osobe koje imaju izraženu smjelost se brzo oporavljaju od stresnih događaja, imaju visoko samopouzdanje i društvenu učinkovitost te pokazuju visoku toleranciju na nepoznato i opasnost (Skeem i sur., 2011). Smjelost nije jednaka neustrašivosti nego samo način na koji se neustrašivost može fenotipski ispoljiti, pri čemu može biti izražena kroz adaptivne karakteristike poput emocionalne stabilnosti, asertivnosti, hrabrosti, ali i kroz negativne karakteristike kao što su narcizam, manipulativnost i niski bihevioralni inhibicijski sustav (Patrick i sur., 2009). Niski BIS označava otežano učenje na temelju kazni (Križanić, Greblo i Knezović, 2015). Zloba ima jednaki genotip kao smjelost, ali se ona fenotipski pojavljuje ako osoba živi u zlostavljачkoj ili zanemarujućoj okolini. Iskazuje se u manjku empatije, preziru, aroganciji, instrumentalnoj agresiji i nedostatku bliskih veza s drugima. Osobe koje iskazuju zlobu su buntovne, traže uzbuđenje te koriste okrutnost za iskorištavanje i osnaživanje. Dezinhibiciji i zlobi pridonose težak

temperament, nepostojanje sigurne privrženosti i popuštanje (Patrick i sur., 2009). Kako bi se psihopatija mogla mjeriti prema ovom modelu osmislili su upitnik Mjera trijarhijske psihopatije (2010, *Triarchic Psychopathy Measure* – TriPM).

Sellbom i Phillips (2013) proveli su prvo istraživanje kojim se empirijski testirao ovaj model na studentima i kriminalcima. Rezultati ukazuju na to da se ovim modelom zahvaća značajni dio varijance dobiven drugim mjerama psihopatije, te su pružili inicijalne dokaze za konstruktnu valjanost upitnika TriPM pa tako i ovog modela. Još su se neki istraživači bavili ovim te potvrdili pouzdanost i konstruktnu valjanost TriPM-a (Van Dongen, Drislane, Nijman, Soe-Agnie i van Marle, 2017; Drislane i sur., 2014).

2.4.3. Lilienfeld i Andrewsov model

Još jedan model u kojem se psihopatija dijeli na tri faktora mjeri se upitnikom koji su konstruirali Lilienfeld i Andrews: Inventar psihopatske ličnosti (1990, *Psychopathic Personality Inventory-PPI*), revindiran 2005. godine (PPI-R). Oni su konstruirali upitnik koji ne naglašava antisocijalno ponašanje. Faktorskom analizom rezultata dobivenih PPI upitnikom dobiveno je osam faceta koje se mogu grupirati u tri faktora (Benning i sur., 2003; prema Yildirim i Derksen, 2015). Prvi faktor je *Odvažnost* koji odražava manjak straha i anksioznosti u intrapersonalnim, interpersonalnim i okolinskim izazovima, a sadrži facete: društvena moć (socijalni utjecaj), neustrašivost, te otpornost na stres. Drugi faktor, *Impulzivna antisocijalnost*, sastoji se faceta koje prikazuju negativnu emocionalnost orijentiranu na druge, odnosno makijavelistički egocentrizam i impulzivni nekonformizam (pobunjenički nekonformizam), te faceta koje prikazuju niska ponašajna ograničenja, odnosno eksternalizirano okrivljavanje (otuđenje) i bezbrižno neplaniranje. Treći faktor je *Neosjetljivost* koji sadrži samo jednu facetu, a to je hladnokrvnost (Benning, 2017).

Glavna kritika ovog modela je što nije pronađena korelacija između rezultata na PPI te agresije i antisocijalnog ponašanja, što dovodi u pitanje njegovu konstruktnu valjanost, pa tako i postojanje ovih faktora (Lynam i Miller, 2012). No ova kritika bazirana je na uvjerenju da je antisocijalno ponašanje esencijalna osobina psihopata, s obzirom na to da oko toga još uvijek ne postoji konsenzus, tako se niti svi teoretičari ne bi složili s ovom kritikom. No postoje i istraživanja koja su potvrdila ovaj model kroz povezanost s teoretski važnim konstruktima povezanih sa psihopatijom poput antisocijalnog ponašanja, te ostalim upitnicima psihopatije (Uzieblo, Verschuere, Van den Bussche i Crombez, 2010; Berrardino Meloy Sherman i Jacobs, 2005; Benning, Patrick, Hicks, Blonigen i Krueger, 2003).

2.5. Podjela na uspješne i neuspješne psihopate

Još jedna od podjela koja postoji je i podjela na uspješne i neuspješne psihopate. Uspješnim psihopatima nazivaju se osobe koje iskazuju psihopatske osobine, ali žive unutar društvene zajednice i iako uzrokuju materijalnu štetu i povrjeđuju prava drugih, uspijevaju izbjeći kaznenopravni sustav, dok bi neuspješni psihopati bili 'klasični' psihopati koje opisuju ostali teoretičari (Hall i Benning, 2006; prema Sokić i Lukač, 2018). Još je Cleckley (1988) govorio o psihopatima u poslovnom svijetu. Problematično je što se o njima najviše pisalo u popularnim časopisima, a puno je manje znanstvenih istraživanja zbog čega su empirijski podaci vrlo skromni (Smith i Lilienfeld, 2012). Osim toga, uspješna psihopatija u najvećoj mjeri se istraživala u poslovnom okruženju. Istraživanja su pokazala da psihopatske osobine mogu olakšati korporativno napredovanje, ali da dugoročno donose više štete nego koristi. To se može objasniti nalazom da osobe koje postižu visoke rezultate na mjerama psihopatije također pokazuju razvijene komunikacijske vještine i komunikativnost, no nisu sposobni za timski rad i imaju loš stil rukovođenja (Babiak i sur., 2010). Gao i Raine (2010) na temelju brojnih istraživanja predlažu da netaknuti ili poboljšani neurobiološki procesi mogu biti zaštitni čimbenici kod uspješnih psihopata. Tako uspješni psihopati uspijevaju izbjeći kaznenopravni sustav jer njihovo normalno funkcioniranje omogućuje korištenje nenasilnih metoda ostvarivanja ciljeva, a neuspješnima njihov deficit to onemogućuje. Osim toga pokazalo se da uspješni psihopati pokazuju bolje izvršno funkcioniranje nego neuspješni, te da neuspješni psihopati imaju značajno smanjen volumen sive tvari u prefrontalnom režnju i amigdali (Gao i Raine, 2010). Jedan od problema u istraživanjima je nemogućnost pronalaženja osoba koje bi odgovarale opisu uspješnih psihopata. No najveći problem u istraživanjima je nedostatak valjanih instrumenata za mjerenje psihopatije u općoj populaciji (Morgan, Gray i Snowden, 2011). Unatoč tome, provedena su brojna istraživanja kojima se pokušava u većoj mjeri razumjeti ovaj konstrukt (Babiak i sur., 2010, Gao i Raine, 2010, Hall i Benning, 2006). S obzirom na različita shvaćanja uspješne psihopatije utvrđena su tri koncepta kojima se ona objašnjava:

1. Subklinička manifestacija psihopatije - uspješna psihopatija je subklinička verzija psihopatije
2. Umjerena ekspresija - uspješna psihopatija je etiološki različita od neuspješne
3. Perspektiva dualnog procesiranja - uspješna i neuspješna psihopatija dijele etiologiju, ali se razlikuju s obzirom na moderatorske faktore kao što su stupanj obrazovanja, inteligencija i socioekonomski status (Hall i Benning, 2006; prema Sokić i Lukač, 2018).

2.6. Psihopatija prema DSM-u

Koncept psihopatije u velikoj mjeri se mijenjao kroz različita izdanja DMS-a. U ranim verzijama koncept je bio u skladu s Cleckleyevim opisom psihopata kao osobe određenih crta ličnosti, antisocijalnog, rizičnog i impulzivnog ponašanja (APA, 1952, 1968; prema Međedović, 2014). U trećoj verziji veći naglasak se stavlja na antisocijalno ponašanje, zanemaruju se crte ličnosti, a mijenjaju i naziv poremećaja u antisocijalni poremećaj ličnosti (APA, 1980; prema Međedović, 2014). Ovakav opis psihopatije doveo je do mnogih problema jer je osobama s različitim crtama ličnosti, stavovima i motivacijom dijagnosticiran isti poremećaj (Hare, 1994). U četvrtoj verziji antisocijalni poremećaj ličnosti se eksplicitno izjednačava sa psihopatijom (APA; 1994; prema Međedović 2014). Navodi se kako je antisocijalni poremećaj ličnosti poznat i kao psihopatija, sociopatija te disocijalni poremećaj ličnosti (APA, 2000; prema Yildirim i Derksen, 2015). Mnogi se ne slažu s ovakvom konceptualizacijom psihopatije i naglašavaju kako su psihopatija i antisocijalni poremećaj ličnosti dva odvojena i različita poremećaja (Hare, 1996). Hare navodi kako većina psihopata vjerojatno ima antisocijalni poremećaj ličnosti, ali da nisu sve osobe koje imaju dijagnosticiran taj poremećaj psihopati (Hare, 1996). S obzirom na to da su se mnogi usprotivili ovakvoj definiciji psihopatije, naknadno se intenzivno radilo na njenom istraživanju i definiranju u svrhu promjena u petoj verziji DSM-a. No, , do tih promjena nije došlo te je antisocijalni poremećaj ličnosti ostavljen kao u prijašnjim verzijama priručnika kao poremećaj koji se naziva i psihopatija (Yildirim i Derksen, 2015). Kako bi udovoljili teoretičarima, u odjeljku „Alternativni DSM-5 model za poremećaje ličnosti“ su naveli kako je psihopatija poseban oblik poremećaja i naveli njegove odrednice koje uključuju odsutnost anksioznosti ili straha, hrabri interpersonalni stil koji prikriva neprilagođena ponašanja, visoki stupanj traženja pažnje, te nisko povlačenje (APA, 2013). U Priručniku su opisana i temeljna obilježja psihopata, odnosno pervazivni obrazac nepoštovanja i kršenja prava drugih, često obmanjujući, manipulativni, razdražljivi i agresivni, nepoštovanje vlastite sigurnosti i sigurnosti drugih ljudi, skloni stalnoj i velikoj neodgovornosti, pokazuju malo žaljenja za posljedice vlastitih ponašanja. Navedena su i neka popratna obilježja poput da često nemaju empatije te su neosjetljivi, cinični, prezrivi prema osjećajima, pravima i patnji drugih, mogu imati napuhanu i arogantnu sliku o sebi, biti pretjerano samouvjereni, sigurni u sebe, iskazuju površan šarm te su verbalno izrazito sposobni, mogu biti neodgovorne i eksponirajuće u seksualnim odnosima i biti neodgovorni roditelji (APA, 2013). Na ovakav način ostavljeno je još prostora za istraživanje psihopatije kako bi se utvrdile točne razlike između ova dva poremećaja te bi se u sljedećoj verziji DSM-a psihopatija mogla prikazati kao odvojeni poremećaj, ako empirijski podaci budu dovoljni za takvu promjenu.

Iako su mnogi teoretičari protiv definicije koja se nudi u DSM-5, Skilling., Harris, Rice i Quinsey (2002) proveli su dva istraživanja na uzorku muških zatvorenika i dobili značajnu korelaciju između rezultata na PCL-R-u i DMS-IV. Otkrili su kako postoji veliko podudaranje zbog čega smatraju da mjere isti poremećaj. Zbog tih rezultata smatraju kako bi se ipak trebala koristiti procjena iz DMS-a jer je DSM globalno, znanstveno i društveno prihvaćen, dok PCL-R nije (Skilling i sur., 2002).

2.7. Biološka objašnjenja psihopatije

Postoje neurobiološki mehanizmi za koje se smatra da se nalaze u podlozi psihopatije. Mnoga istraživanja ukazuju na postojanje poremećaja u morfologiji i funkcioniranju specifičnih regija mozga povezanih sa psihopatijom (Anderson i Kiehl, 2012; prema Vermeij, Kempes, Cima, Mars, i Brazil, 2018). Bitno je naglasiti da se ova metoda ne može koristiti sama za sebe, jer iako osobe imaju jednaki genotip to ne znači da imaju i jednaki fenotip (Fallon, 2005). Skeniranje mozga psihopata u opuštenom stanju pokazuje smanjenu povezanost između prefrontalnog područja i paralimbičkog područja, smanjenu povezanost unutar paralimbičke mreže i veću povezanost unutar frontalnog režnja nego kod nepsihopata (Vermeij i sur., 2018). Smatraju kako bi ono moglo biti posljedica mikrostrukturnih abnormalnosti unutar bijele tvari u mozgu. Najčešći nalaz za biološku podlogu agresivnog i impulzivnog ponašanja je oštećenje u orbitofrontalnom korteksu i okolnom području prefrontalnog i prednjeg temporalnog režnja (Fallon, 2005). Oštećenja u orbitofrontalnom korteksu smanjuju mogućnost inhibicije agresije i nasilja (Fallon, 2005). Fallon (2005) je analizom mozga psihopata ukazao na udubine u orbitofrontalnom korteksu i prednjim temporalnim režnjevima što ukazuje na smanjeno funkcioniranje. Raine i sur. (2014; prema Nickerson, 2014) sugeriraju da dezinhibiciju i impulzivno ponašanje mogu uzrokovati poremećaji u krugovima koji povezuju hipokampalna i prefrontalna područja u mozgu. Rezultati meta-analize pokazuju da osobe kojima je dijagnosticirana psihopatija pokazuju smanjenu aktivnost u frontalnim režnjevima što ograničava normalne emocionalne reakcije te može uzrokovati abnormalnosti u socijalnom ponašanju (Nickerson, 2014). Kiehl (2006; prema Nickerson, 2014) je zaključio kako je paralimbički sustav (amigdala, hipokampus, anterior cingulate i orbitofrontalni korteks) uključen u psihopatiju. On navodi kako oštećenja amigdale i anterolateralnog temporalnog režnja mogu utjecati na agresiju, impulzivnost, smanjenu kontrolu ponašanja te manjak empatije. Dva važna i često citirana biološka modela psihopatije su hipoteza somatskog biljega i hipoteza o disfunkciji frontalnog režnja.

Hipotezu somatskog biljega postavio je Damasio (1996; prema Nickerson, 2014). Prema njoj oštećenje ili disfunkcija u prefrontalnom korteksu smanjuju emocionalno reagiranje osobe. Osoba

sa psihopatskim osobinama može imati poteškoća u formiranju somatskih biljega koji pomažu u donošenju kompleksnih odluka što joj otežava uzimanje emocija u obzir tijekom donošenja odluke. Ovo oštećenje uzrokuje samoporažavajuće ponašanje i kršenje društvenih normi što dovodi do štetnih posljedica. Ova hipoteza je testirana i potvrđena, no ne u potpunosti (Wright i Rakow, 2017). Linquist i Bartol (2012) su detaljno pregledali istraživanja unazad 25 godina te došli do zaključka da somatski biljezi nemaju toliko značajnu ulogu kao što se smatra.

Hipotezu o disfunkciji frontalnog režnja postavili su Gorenstein i Newman (1980; prema Nickerson, 2014) koji su pronašli značajnu korelaciju između dezinhibicije i lezija u medijalnom septumu, hipokampusu i orbitofrontalnom korteksu kod ljudi. I prije toga se disfunkcija frontalnog režnja povezivala s antisocijalnim ponašanjem, no nisu odmah dovedene u vezu sa psihopatijom (Blair i sur., 2008). Postoje tri vrste podataka koje su potaknule ovu hipotezu: 1) podaci dobiveni od osoba koje su stekle lezije frontalnog korteksa; 2) podaci dobiveni neuropsihološkim ispitivanjem osoba koje iskazuju antisocijalnost i 3) snimke mozga osoba antisocijalnog ponašanja prikupljene novim tehnikama snimanja (Blair i sur., 2008). Ta tri načina su ujedno i metode kojima se istražuje ova hipoteza. Istraživanje Buckholtza i sur., (2010; prema Nickerson, 2014) potvrđuje da postoji povezanost između abnormalnog funkcioniranja u prefrontalnom korteksu i psihopatskih ponašanja. Nickerson (2014) proveo je meta-analizu istraživanja koja su se bavila povezanošću psihopatije i mjera dobivenih slikovnim prikazivanjem mozga. Rezultati ukazuju na to da postoji abnormalna aktivnost u prefrontalnom režnju osoba sa psihopatijom u usporedbi s kontrolnom skupinom.

3. Bazične osobine psihopata

Nakon objašnjenja različitih modela psihopatije u nastavku će biti opisane i neke od osobina oko kojih postoje rasprave jesu li nužne za psihopatiju i istraživanja koja su se bavila istom problematikom. S obzirom na to da ne postoji konsenzus oko definicije psihopatije, tako ne postoji niti onaj oko bazičnih osobina koje oni iskazuju.

3.1. Inteligencija

Jedna od karakteristika oko koje se vode mnoge polemike je inteligencija. Pitanje je pokazuju li psihopati više razine inteligencije kao što je predložio Cleckley u svom opisu psihopata (Cleckley, 1988). On je psihopate opisao kao osobe s iznadprosječnom inteligencijom, ali njegov uzorak je bio prigodan i vrlo malen. Hare (2003; prema Hare i Neumann, 2008) je već pri samoj konstrukciji PCL upitnika izbacio tu česticu zbog empirijskih dokaza koji su ukazivali samo na slabu povezanost inteligencije i psihopatije. Provedene su brojne studije koje su se bavile

povezanošću ova dva konstrukta, a rezultati koji su dobiveni su kontradiktorni. Meta analizom koju su proveli O'boyle, Forsth, Banks i Story (2013; prema Međedović, 2014) utvrđeno je da ne postoji povezanost između psihopatije i inteligencije, isti rezultat dobili su Gladden, Figueredo i Jacobs (2009; prema Watts i sur., 2016). No mnoga istraživanja su pokazala i postojanje pozitivne, pa čak i negativne povezanosti između ova dva konstrukta. Watts i sur. (2016) navode neka od istraživanja u kojima je dobivena pozitivna povezanost: McKenzie i Lee, (2015); Vitacco i sur., 2005; Vitacco i sur., 2008; te istraživanja u kojima je dobivena negativna povezanost: Dlisi i sur., 2010. Pozitivnu povezanost, na uzorku muških psihijatrijskih bolesnika, dobili su DeLisi i sur., 2010, a Spironelli, Segrè, Stegagno i Angrilli, 2013 (Međedović, 2014) na uzorku ženskih psihijatrijskih bolesnika. Pozitivnu povezanost potvrđuju i Neumann i Hare (2008) na uzorku iz opće populacije, što ima veliki značaj zbog mogućnosti generalizacije rezultata.

Najčešće objašnjenje takvih rezultata je da različiti faktori psihopatije te različiti tipovi inteligencije pokazuju različite povezanosti (Vitacco i sur., 2008; prema Watts i sur., 2016). No mora se naglasiti i kako je nepostojanje jednog modela psihopatije pa tako niti jedinstvene mjere konstrukta problem koji dovodi do raznolikih rezultata (Watts i sur., 2016). Istraživanja koja su razlagala psihopatiju i/ili inteligenciju pokazuju kako postoji negativna korelacija životnog stila i inteligencije (Templer i Rushton, 2011; prema Međedović 2014), interpersonalni faktor korelira umjereno i pozitivno s verbalnom inteligencijom, a afektivni faktor korelira negativno s raznim tipovima inteligencije (Selekin i sur., 2004; prema Watts i sur., 2016).

S obzirom na to da su dobivene različite povezanosti tipa inteligencije i faktora psihopatije potrebna su mnoga istraživanja kako bi se utvrdila prava priroda povezanosti između inteligencije i psihopatije.

3.2. Anksioznost

Anksioznost je uplašeno očekivanje opasnosti ili nesreće u budućnosti, prate ju osjećaj brige, patnje i simptomi somatske napetosti (APA, 2013). Lykken je među prvima tvrdio kako osobe sa psihopatijom pokazuju smanjene razine anksioznosti (Lykken, 1957; prema Blair i sur., 2008), a i Cleckley (1988) je kao jedan od kriterija naveo odsustvo anksioznosti. S tim se slažu Neumann, Hare i Johansson (2013; prema Međedović 2014) koji smatraju da je niska razina anksioznosti jedna od bazičnih karakteristika psihopatije. Svoje mišljenje temelje na empirijskom nalazu da postoji povezanost između niske razine anksioznosti sa svim faktorima PCL-R-a. U svom drugom radu Hare i Neumann (2008) navode kako psihopati jesu anksiozni, ali da postoji razlika u izvoru anksioznosti. Naglašavaju kako je problematično procjenjivati emocije psihopata jer su vrlo vješti

u njihovu oponašanju. Istraživanja su pokazala različite rezultate, a razlog tomu može biti što postoji razlika u povezanosti anksioznosti i psihopatije s obzirom na to kako se gleda na psihopatiju, te gleda li se psihopatija sveukupno, ili podijeljena na faktore (Derefinko, 2015). Jedan od mogućih problema je i u načinu shvaćanja anksioznosti, zbog toga Derefinko (2015) dijeli konstrukt psihopatski niske anksioznosti na tri dijela: anksioznost, strah i inhibiciju. Rezultati meta-analize pokazali su kako su smanjeni strah i anksioznost povezani samo s glavnim crtama interpersonalnih i afektivnih osobina psihopatije, odnosno kako su anksioznost, strah i inhibicija negativno povezane s prvim Hareovim faktorom, dok je s drugim faktorom anksioznost u pozitivnoj korelaciji, a inhibicija u negativnoj (Derefinko, 2015). Iste rezultate u svojoj studiji su dobili i Sandvik, Hansen, Hvstad, Johnsen i Bartone (2006). Oni su uz to ispitali ima li čvrstoća medijacijsku ulogu u ovoj povezanosti, ali se pokazalo da nema. Karpman (1984; prema Derefinko, 2015) također naglašava ulogu anksioznosti u psihopatiji. On smatra kako je anksioznost karakteristika koja razlikuje primarnu od sekundarne psihopatije. Primarni psihopati ne iskazuju anksioznost, a sekundarni iskazuju (Karpman, 1984; prema Derefinko, 2015).

3.3. Impulzivnost

Impulzivnost se može definirati kao reagiranje u trenutku, bez plana i bez razmišljanja o posljedicama, a koje je štetno za osobu (APA, 2013), a uključuje deficite pažnje, motorički nemir i odsustvo planiranja (Patton, Stanford i Barratt, 1995; prema Sokić, 2017). Impulzivnost se često definira i kao jedna od ključnih karakteristika psihopatije (Sokić, 2017). Problem u istraživanju povezanosti između impulzivnosti i psihopatije jednaka je kao i u istraživanjima povezanosti s inteligencijom i anksioznosti. Impulzivnost je također složeni konstrukt i ima razne oblike koji mogu biti različito povezani sa psihopatijom i njenim faktorima (Poythress i Hall, 2011; prema Sokić, 2017). U skladu s time, istraživanja pokazuju da se povišena razina impulzivnosti pojavljuje samo u određenim grupama psihopata i to samo neki od oblika impulzivnosti (Sokić, 2017). Prema trijarhijskom modelu psihopatije, impulzivno ponašanje pozitivno korelira s dezinhibicijom, dok je smjelost negativni prediktor impulzivnosti (Sokić, 2017). Sokić (2017) nakon provedenog istraživanja smatra da je impulzivnost važan konstrukt u razumijevanju psihopatije. Mnoga istraživanja su potvrdila povezanost i važnost impulzivnosti u razumijevanju psihopatije. Morgan i sur. (2011) su također istraživali ovu povezanost te otkrili da ona ovisi i o vrsti instrumenata kojim se impulzivnost mjeri. Tako su dobili različitu povezanost kada je impulzivnost mjerene upitnicima ličnosti i bihevioralnim testovima. Fox i Hammond (2017) navode kako je povezanost između impulzivnosti i psihopatije puno kompleksnija nego što se mislilo, a njihovo istraživanje pokazuje kako impulzivnost i psihopatija dijele 70% varijance. Drugim riječima, postoji

multidimenzionalna, kompleksna povezanost impulzivnosti i psihopatije (Fox i Hammond, 2017). Slično tome, Verschuere i sur., (2018) naglašavaju da povezanost postoji i da ovisi o vrsti impulzivnosti, ali su također dobili rezultate koji ukazuju da ona nije jedna od centralnih osobina psihopatije.

3.4. Antisocijalno ponašanje

Cleckley (1988) antisocijalno ponašanje smatra jednim od kriterija za dijagnozu psihopatije. S time se slaže i Hare koji zaključuje kako su antisocijalno i kriminalno ponašanje sržni aspekti psihopatije (Hare, 2003; prema Međedović, 2014), a to potvrđuju i Harris i Rice (2006; prema Međedović, 2014). S druge pak strane, Cooke, Michie i Skeem (2007; prema Međedović, 2014) smatraju da su antisocijalno ponašanje i psihopatija u korelaciji ili da je antisocijalno ponašanje samo jedna od ponašajnih posljedica poremećaja. Kako bi odgovorili na ove kritike Hare i Neumann (2010; prema Međedović, 2014) navode da postoji razlika između kriminalnog i antisocijalnog ponašanja te se slažu kako kriminalno ponašanje nije sržni aspekt psihopatije, ali da antisocijalno je. Problem kod ove izjave je što se u samom PCL-R upitniku ne pravi razlika između ova dva ponašanja. Jedan od problema u samom mjerenju korelacije između ova dva konstrukta je to što većina instrumenata kojima se mjeri psihopatija sadržavaju puno čestica kojima se mjeri antisocijalno, posebice kriminalno ponašanje (Hart i Cook, 2012).

Rasprava o tome je li antisocijalno ponašanje jedna od bazičnih karakteristika psihopatije još uvijek traje, ali s obzirom na to da svaka od mjera ovog konstrukta sadržava i antisocijalni aspekt čini se kao da određeno slaganje postoji (Međedović, 2014). Kako bi se ublažile posljedice ovih nesuglasica Skeem i Cooke (2010; prema Međedović, 2014) predlažu kako bi se za mjerenje psihopatije trebale koristiti različite mjere kako bi se nadišle ograničenja svake od njih.

3.5. Odvažnost

Odvažnost je široki dispozicijski konstrukt koji obuhvaća neustrašivost, karizmu, interpersonalnu dominaciju, imunost na tjeskobu i emocionalnu otpornost (Lilienfeld i sur., 2016). I danas se vode se polemike oko toga je li odvažnost centralna ili periferna osobina u konstrukt psihopatije. Empirijski podaci su kontradiktorni, neki ukazuju na to da je odvažnost centralna (Lilienfeld i sur., 2012; Patrick, Venables i Drslane, 2013). Dok drugi teoretičari smatraju kako je odvažnost periferna, te možda čak i nebitna karakteristika unutar konstrukta psihopatije (Crego i Widiger, 2014; Neumann, Uzieblo, Crombez i Hare, 2013; Lynam i Miller, 2012). Prema trijarhijskom modelu odvažnost je jedna od centralnih osobina (Patrick i sur., 2009)

Istraživanja u kojima se mjerila korelacija između odvažnosti i rezultata na PCL-R-u nisu pokazala postojanje korelacije između njih. Lilienfeld i sur. (2016) takve rezultate očekuju s obzirom na to da je PCL-R konstruiran na uzorku zatvorenika kod kojih je niska razina uspješnog funkcioniranja normativna. Kako bi dokazali svoju teoriju mjerili su korelaciju između odvažnosti i mjera psihopatije koje nisu temeljene na PCL-R-u. Rezultatima je utvrđeno kako postoji pozitivnu umjerenu korelaciju između odvažnosti i drugih mjera psihopatije što je i bilo u skladu s očekivanjima. Također ističu kako su korelacije s različitim mjerama psihopatije vrlo heterogene te su potrebna još mnoga istraživanja kako bi se potvrdila povezanost između odvažnosti i psihopatije (Lilienfeld i sur., 2016).

4. Priroda psihopatije

Slično neslaganjima oko konceptualizacije psihopatije, još uvijek nije postignut konsenzus oko same prirode psihopatije, ali ni njene kategorizacije. Kategorijski pristup podrazumijeva da osoba ili ima ili nema psihopatiju te da se psihopati i nepsihopati kvalitativno značajno razlikuju (Guay, Knight, Ruscio i Hare, 2018). Takav način podjele se radi s PCL-R-om u kojem postoji određeni rezultat (30) koji čini granicu između psihopata i nepsihopata (Hare i Neumann, 2008). No ova se podjela u mnogim istraživanjima pokazala neadekvatnom što sugerira da je psihopatija po prirodi dimenzionalni konstrukt (Guay i sur., 2018). Dimenzionalni pristup predstavlja psihopatiju na kontinuumu, pri čemu se osobe se ne dijeli samo na psihopata i nepsihopate već s obzirom na to koliko je psihopatija izražena, tj. koliko su izražene psihopatske karakteristike (Guay i sur., 2018). Empirijski dokazi za dimenzionalnost psihopatije postoje i za muškarce i za žene (Guay i sur., 2018).

Zaključak

Psihopatija je konstrukt koji se istražuje već nekoliko desetljeća, ali i dalje ne postoji konsenzus oko same njene prirode. Postoje brojni modeli kojima su teoretičari pokušali objasniti ovaj poremećaj, ali niti jedan nije zaobišao kritike. Osim modela postoje polemike i oko samih centralnih osobina koje su nužne za dijagnosticiranje same psihopatije. Neke od tih osobina su visoka inteligencija, niska razina anksioznosti, impulzivnost, antisocijalno ponašanje i odvažnost. Općeniti zaključak oko centralnih osobina je da postoji velika razlika s obzirom na to dijeli li se svaki konstrukt na svoje komponente ili se gleda kao cjelina. Prvenstveno svaki od konstrukta treba biti jasno definiran, nadalje psihopatija se mora mjeriti i procjenjivati na isti način da bi se zatim mogle odrediti centralne osobine. Posljednja stavka je i priroda psihopatije. Vode se brojne rasprave oko toga je li psihopatija kategorijski ili dimenzionalni konstrukt. Empirijski podaci

dobiveni nedavnim istraživanjima ukazuju na dimenzionalnu prirodu psihopatije što danas prihvaća većina teoretičara.

Kako bi se ovaj poremećaj u potpunosti razumio potrebno je što prije riješiti velike konceptualne probleme u samom definiranju psihopatije. Potrebno je uložiti puno truda u osmišljavanje konstrukta koji adekvatno objašnjava psihopatiju u različitim uyorcima, uključujući kriminalce i opću populaciju, muškarce i žene čime bi se možda riješio problem postojanja nekoliko modela istodobno. Ukoliko bi došlo do takvog rješenja samo istraživanje psihopatije i njezinih korelata bilo ni puno brže i uspješnije. Dakle, ključni problem u definiranju konstrukta psihopatije je onaj o nepostojanju jedinstvene definicije u objašnjavanju istog, a najveći izazov leži u nemogućnošću uklapanja svih modela i dosadašnjih pretpostavki u jedan smisleni model.

Literatura

- Američka psihijatrijska udruga (2013). *Dijagnostički i statistički priručnik za duševne poremećaje* – 5. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Babiak, P., Neumann, C. S. i Hare, R. D. (2010). Corporate psychopathy: Talking the walk. *Behavioral sciences & the law*, 28, 174-193.
- Benning, S. D. (2017). Psychopathic Personality Inventory (PPI). *Encyclopedia of Personality and Individual Differences*, 1-4.
- Benning, S. D., Patrick, C. J., Hicks, B. M., Blonigen, D. M. i Krueger, R. F. (2003). Factor structure of the Psychopathic Personality Inventory: Validity and implications for clinical assessment. *Psychological Assessment*, 15, 340-350.
- Berardino, S. D., Meloy, R. J., Sherman, M. i Jacobs, D. (2005). Validation of the Psychopathic Personality Inventory on a female inmate sample. *Behavioral Sciences and the law*, 23, 819-836.
- Blair J., Blair K. i Mitchell D. (2008). *Psihopat: Emocije i mozak*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Cleckley, H. M. (1988). *The mask of sanity: An attempt to clarify some issues about the so-called psychopathic personality*.
- Preuzeto 10. 7. 2019. s: https://www.cix.co.uk/~klockstone/sanity_1.pdf
- Cooke, D. J. i Michie, C. (2001). Refining the construct of psychopathy: Towards a hierarchical model. *Psychological assessment*, 13(2), 171.
- Crego, C. i Widiger, T. A. (2014). Psychopathy, DSM–5, and a caution. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*, 5, 335–347.
- Derefinko, K. J. (2015). Psychopathy and low anxiety: Meta-analytic evidence for the absence of inhibition, not affect. *Journal of Personality*, 83(6), 693-709.
- Drislane, L. E., Patrick, C. J., Sourander, A., Sillanmäki, L., Aggen, S. H., Elonheimo, H. i Kendler, K. S. (2014). Distinct variants of extreme psychopathic individuals in society at large: Evidence from a population-based sample. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*, 5(2), 154-163.
- Falkenbach, D. M., Stern, S. B. i Creevy, C. (2014). Psychopathy variants: Empirical evidence supporting a subtyping model in a community sample. *Personality Disorders: Theory, research, and treatment*, 5(1), 10-19

- Falkenbach, D., Poythress, N. i Creevy, C. (2008). The exploration of subclinical psychopathic subtypes and the relationship with types of aggression. *Personality and Individual Differences*, 44, 821– 832.
- Fallon, J. H. (2005). Neuroanatomical Backgown to Understanding the Brain of the Young Psychopath. *Ohio St. J. Crim. L.*, 3, 341.
- Farrington, D. P. (2005). The importance of child and adolescent psychopathy. *Journal of abnormal child psychology*, 33, 489-497
- Fox, S. i Hammond, S. (2017). Investigating the multivariate relationship between impulsivity and psychopathy using canonical correlation analysis. *Personality and Individual Differences*, 111, 187-192.
- Freedman D. (2001). False prediction of future dangerousness: Error rates and Psychopathy Checklist-- Revised. *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law* 2001; 29(1): 89-95.
- Gao, Y. i Raine, A. (2010). Successful and unsuccessful psychopaths: A neurobiological model. *Behavioral sciences & the law*, 28(2), 194-210.
- Guay, J. P., Knight, R. A., Ruscio, J. i Hare, R. D. (2018). A taxometric investigation of psychopathy in women. *Psychiatry research*, 261, 565-573.
- Hall, J. R., Benning, S. D. i Patrick, C. J. (2004). Criterion-related validity of the three-factor model of psychopathy: Personality, behaviour, and adaptive functioning. *Assessment*, 11, 4-16.
- Hare, R. D. (1996). Psychopathy: A clinical construct whose time has come. *Criminal justice and behavior*, 23(1), 25-54.
- Hare, R. D. i Neumann, C. S. (2008). Psychopathy as a clinical and empirical construct. *Annual Review of Clinical Psychology*, 4, 217-246.
- Hart, S. D. i Cook, A. N. (2012). Current issues in the assessment and diagnosis of psychopathy (psychopathic personality disorder). *Neuropsychiatry*, 2(6), 497-508.
- Jackson, R. L., Rogers, R., Neumann, C. S. i Lambert, P. L. (2002). Female psychopathy: Does it conform to the two-factor model? *Criminal Justice and Behavior*, 29, 692-704.
- Križanić, V., Greblo, Z. i Knezović, Z. (2015). Mjere osjetljivosti bihevioralnoga inhibicijskog i aktivacijskoga sustava kao prediktori dimenzija petofaktorskoga modela ličnosti. *Psihologijske teme*, 24(2), 305-324.

- León-Mayer, E., Folino, J. O., Neumann, C. i Hare, R. D. (2015). The construct of psychopathy in a Chilean prison population. *Brazilian Journal of Psychiatry*, 37(3), 191-196.
- Lilienfeld, S. O., Smith, S. F., Sauvigné, K. C., Patrick, C. J., Drislane, L. E., Latzman, R. D., i Krueger, R. F. (2016). Is boldness relevant to psychopathic personality? Meta-analytic relations with non-Psychopathy Checklist-based measures of psychopathy. *Psychological Assessment*, 28(10), 1172.
- Lynam, D. R. i Miller, J. D. (2012). Fearless dominance and psychopathy: A response to Lilienfeld et al. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*, 3, 341–353.
- Martens, W. H. (2008). The problem with Robert Hare's psychopathy checklist: incorrect conclusions, high risk of misuse, and lack of reliability. *Medicine & Law*, 27, 449-462
- Mealey, L. (1995). The sociobiology of sociopathy: An integrated evolutionary model. *Behavioral and Brain Sciences*, 18, 523– 599
- Međedović, J.M. (2014). Psihopatija, ličnost i kriminalni recidiv: multimetodski pristup. Doktorska disertacija. Beograd: Odsjek za psihologiju Filozofsko fakulteta u Beogradu.
- Morgan, J. E., Gray, N. S. i Snowden, R. J. (2011). The relationship between psychopathy and impulsivity: A multi-impulsivity measurement approach. *Personality and Individual Differences*, 51(4), 429-434.
- Neumann, C. S., Hare, R. D. i Newman, J. P. (2007). The super-ordinate nature of the Psychopathy Checklist-Revised. *Journal of personality disorders*, 21(2), 102-117.
- Neumann, C. S., Uzieblo, K., Crombez, G. i Hare, R. D. (2013). Understanding the Psychopathic Personality Inventory (PPI) in terms of the unidimensionality, orthogonality, and construct validity of PPI-I and -II. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*, 4, 77–79.
- Neumann, C. S., Vitacco, M. J., Hare, R. D. i Wupperman, P. (2005). Reconstructing the “reconstruction” of psychopathy: A comment on Cooke, Michie, Hart, and Clark. *Journal of personality disorders*, 19(6), 624-640.
- Nickerson, S. D. (2014). Brain Abnormalities in Psychopaths: A Meta-Analysis. *North American Journal of Psychology*, 16(1).
- Patrick, C. J., Fowles, D. C. i Krueger, R. F. (2009). Triarchic conceptualization of psychopathy: Developmental origins of disinhibition, boldness, and meanness. *Development and psychopathology*, 21(3), 913-938.

- Patrick, C. J., Venables, N. C. i Drislane, L. E. (2013). The role of fearless dominance in differentiating psychopathy from antisocial personality disorder: Comment on Marcus, Fulton, and Edens. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*, 4, 80 – 82.
- Sandvik, A. M., Hansen, A. L., Hystad, S. W., Johnsen, B. H. i Bartone, P. T. (2015). Psychopathy, anxiety, and resiliency–Psychological hardiness as a mediator of the psychopathy–anxiety relationship in a prison setting. *Personality and Individual Differences*, 72, 30-34.
- Sellbom, M. i Phillips, T. R. (2013). An examination of the triarchic conceptualization of psychopathy in incarcerated and nonincarcerated samples. *Journal of Abnormal Psychology*, 122(1), 208-214.
- Skeem, J. L., Polaschek, D. L., Patrick, C. J., i Lilienfeld, S. O. (2011). Psychopathic personality: Bridging the gap between scientific evidence and public policy. *Psychological Science in the Public Interest*, 12(3), 95-162.
- Skilling, T. A., Harris, G. T., Rice, M. E. i Quinsey, V. L. (2002). Identifying persistently antisocial offenders using the Hare Psychopathy Checklist and DSM antisocial personality disorder criteria. *Psychological assessment*, 14(1), 27-38.
- Smith, S. F. i Lilienfeld, S. O. (2013). Psychopathy in the workplace: The knowns and unknowns. *Aggression and Violent Behavior*, 18, 204-218.
- Sokić, K. (2017). *Provjera trijarhijskog modela psihopatije*. Doktorska disertacija. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Sokić, K. i Lukač, M. (2018). Uspješna psihopatija: stvarnost ili mit. *FIP-Financije i pravo*, 6, 7-28.
- Tubb, V. A. (2002). The factor structure and psychometric prosperities of the Psychopathy Checklist–Revised: Data from an Hispanic federal inmate sample. *Dissertation Abstracts International*, 62, 5426.
- Uzieblo, K., Verschuere, B. i Crombez, G. (2007). The Psychopathic Personality Inventory: Construct validity of the twofactor structure. *Personality and Individual Differences*, 43, 657-667
- Vermeij, A., Kempes, M. M., Cima, M. J., Mars, R. B. i Brazil, I. A. (2018). Affective traits of psychopathy are linked to white-matter abnormalities in impulsive male offenders. *Neuropsychology*, 32, 735-746.
- Verschuere, B., van Ghesel Grothe, S., Waldorp, L., Watts, A. L., Lilienfeld, S. O., Edens, J. F. i Noordhof, A. (2018). What features of psychopathy might be central? A network analysis

- of the Psychopathy Checklist-Revised (PCL-R) in three large samples. *Journal of Abnormal Psychology*, 127(1), 51-65.
- Vitacco, M. J., Rogers, R., Neumann, C. S., Harrison, K. S. i Vincent, G. (2005). A comparison of factor models on the PCL-R with mentally disordered offenders: The development of a four-factor model. *Criminal Justice and Behavior*, 32(5), 526-545.
- Watts, A. L., Salekin, R. T., Harrison, N., Clark, A., Waldman, I. D., Vitacco, M. J. i Lilienfeld, S. O. (2016). Psychopathy: Relations with three conceptions of intelligence. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*, 7(3), 269.
- Wright, R. J. i Rakow, T. (2017). Don't sweat it: Re-examining the somatic marker hypothesis using variants of the Balloon Analogue Risk Task. *Decision*, 4(1), 52.
- Yildirim, B. O. i Derksen, J. J. (2015). Clarifying the heterogeneity in psychopathic samples: Towards a new continuum of primary and secondary psychopathy. *Aggression and violent behavior*, 24, 9-41.